

Makale Künyesi (Araştırma): Karadağ Toprak, F. (2025). Eski Türkçede Fiil olarak tanıklanan bazı sözcüklerin Tuva Türkçesindeki görünüşleri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 133-146.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1603735>

ESKİ TÜRKÇEDE FİİL OLARAK TANIKLANAN BAZI SÖZCÜKLERİN TUVA TÜRKÇESİNDEKİ GÖRÜNÜMLERİ

Fatoş KARADAĞ TOPRAK¹

ÖZET

Türk dili geniş bir coğrafyaya yayılarak asırlar boyunca konuşulmuş, varlığını sürdürmüştür. Türkçenin metinlerle tanıklanan yazı dilinin ilk dönemi olan Eski Türkçe dönemi söz varlığı bakımından oldukça zengindir. Dilin söz varlığı, bir dilin içinde yer alan tüm kelimeler, terimler, deyimler, birleşik kelimeler ve bunların anlamlarını kapsayan bir kavramdır. Yani, bir dilin söz varlığı, o dildeki mevcut kelimelerin toplamını ifade eder. Bu kelimeler, hem dilin tarihsel süreçlerinde ortaya çıkmış olanlar hem de yeni kullanılan terimler olabilir. Pek çok unsuru içerisinde barındıran söz varlığının önemli bir parçasını da fiiller oluşturmaktadır. Eski Türkçede tanıklanan fiillerin pek çoğunun günümüz dil ve lehçelerinde de varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bir kısmı ise günümüzde doğrudan yaşamamakta onlardan türeyen isimlerin varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bu çalışma kapsamında da Eski Türkçenin arkaik özelliklerini taşıyan Güney Sibirya Bölgesi'nde konuşulan Türk dillerinden birisi olan Tuva Türkçesindeki fiiller incelenmiştir. Çalışma kapsamında 1466 Eski Türkçe madde başı fiil incelenerek Tuva Türkçesinde varlığını sürdürüp sürmediği incelenmiştir. Eski Türkçedeki fiillerin pek çoğu Tuva Türkçesinde tanıklanırken Eski Türkçede var olan Tuva Türkçesinde tanıklanmayan ancak onlardan türemiş olan isimlerin varlığına rastlanmaktadır. Bu durum Eski Türkçe fiillerinin günümüz Türk dillerinden biri olan Tuva Türkçesinde korunmasa bile isim olarak takip edilebilir olduğunu göstermektedir. Bu durum fiillerin bazılarının Tuva Türkçesinde bir dönem kullanılmış olabileceği, ancak zamanla unutulduğu ve geriye yalnızca türetilen ismin kaldığı ihtimalini akla getirmektedir. Aynı zamanda Tuva Türkçesinde fiille ilişkili ismin ya da fiilin türediği isim mevcut iken fiilin tanıklanmadığı durumlar da vardır. Bu her iki durumu kapsayan 11 fiilin Tuva Türkçesinde isim olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. İncelenen fiiller eski Türkçenin etimolojik sözlüklerinde tespit edilen anlamları verilerek kullanımları örneklendirilmiştir. Tuva Türkçesinde de tespit edilen isim sözlükler yoluyla anlamlandırılarak örneklemden seçilen bir cümle ile tanıklanmıştır. Bilindiği üzere Tuva Türkçesinin de dâhil olduğu Güney Sibirya Türk lehçeleri arasında Altay ve Hakas Türkçeleri yer almaktadır. Çalışma kapsamında tespit edilen eski Türkçe madde başı fiillerin bu iki lehçedeki durumuna da bakılmıştır. Böylelikle fiillerin takip edebilirliği açısından lehçe çalışmalarına ışık tutması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Eski Türkçe, Tuva Türkçesi, fiil, söz varlığı, çağdaş Türk lehçeleri.

¹ Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Arş. Gör. Dr. fatoskaradag@cu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5019-3432>.

FORMS OF SOME WORDS ATTESTED AS VERBS IN OLD TURKIC IN TUVAN TURKISH

ABSTRACT

The Turkish language has been spoken and maintained its existence for centuries by spreading over a wide geography. The Old Turkic period, which is the first period of the written language of Turkish witnessed through texts, is quite rich in terms of vocabulary. The vocabulary of a language is a concept that includes all the words, terms, idioms, compound words and their meanings in a language. In other words, the vocabulary of a language refers to the total of the existing words in that language. These words can be both those that emerged in the historical processes of the language and newly used terms. An important part of the vocabulary that contains many elements is formed by verbs. It is seen that many of the verbs witnessed in Old Turkic continue their existence in today's languages and dialects. Some of them do not directly survive today, but the nouns derived from them continue their existence. Within the scope of this study, the verbs in Tuvan Turkish, one of the Turkish languages spoken in the Southern Siberian Region that carries the archaic features of Old Turkic, were examined. Within the scope of the study, 1466 Old Turkic headword verbs were examined and whether they continue their existence in Tuvan Turkish was examined. Many of the verbs in Old Turkic are witnessed in Tuvan Turkish, while there are nouns that exist in Old Turkic, but are not witnessed in Tuvan Turkish, but are derived from them. This situation shows that Old Turkic verbs can be followed as nouns even if they are not preserved in Tuvan Turkish, one of the modern Turkish languages. This situation brings to mind the possibility that some of the verbs may have been used in Tuvan Turkish for a while, but were forgotten over time, leaving only the derived noun. At the same time, there are cases in Tuvan Turkish where the noun associated with the verb or the noun from which the verb is derived is present, but the verb is not witnessed. It is seen that 11 verbs covering both of these situations continue to exist as nouns in Tuvan Turkish. The verbs examined are given their meanings determined in the etymological dictionaries of Old Turkic, and their usage is exemplified. The noun determined in Tuvan Turkish was also witnessed with a sentence selected from the sample after being interpreted through dictionaries. As is known, Altai and Khakas Turkish are among the South Siberian Turkish dialects, which Tuvan Turkish is also included in. The status of the Old Turkic verbs identified within the scope of the study was also examined in these two dialects. In this way, it was aimed to shed light on dialect studies in terms of the traceability of the verbs.

Keywords: Old Turkic, Tuvan Turkish, verb, vocabulary, contemporary Turkish dialects.

GİRİŞ

Söz varlığı, bir dilin belirli bir dönemde ya da genel olarak sahip olduğu tüm kelime ve ifadeler bütününe içine almaktadır. Bu kavram, dilin kelime hazinesini, deyimlerini, terimlerini, atasözlerini ve dil kullanıcılarının iletişim kurmak için kullandığı tüm sözel öğeleri kapsar. Söz varlığı yalnızca bir dildeki birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş olan simgeler kodlar, değil aynı zamanda o dili konuşanların kavramlar dünyasını, maddi- manevi kültürünün yansıtıcısı ve dünya görüşünün bir kesiti olarak görülmelidir (Aksan, 2015, s.15). Başka bir deyişle söz varlığı, bir dilin zenginliğini ve çeşitliliğini ortaya koymasının yanı sıra, o dilin tarihsel, kültürel ve toplumsal birikimini de yansıtır.

Dilin farklı dönemlerde ve bölgelerde nasıl evrildiğini, hangi dillerden etkilendiğini ve hangi kelimelerin türetildiğini anlamak için söz varlığı önemli bir araştırma alanıdır. Bir dilin söz varlığı, o dilin tarihine ışık tutar; bu süreçte ortaya çıkan ses, biçim, söz dizimi ve anlam değişimlerini yansıtarak hangi dillerin etkisiyle bu değişimlerin gerçekleştiğini ortaya koyar. Sözcükler dilden dile ödünçlenirken bazen değişimlere bazen de başkalaşımlara uğramaktadırlar (Aksan, 2015, s. 19-22).

Söz varlığı, bir dilin anlam dünyasını yansıtan en önemli unsurların bütünüdür ve bu bütün içinde fiiller, dilin dinamik yapısını oluşturan temel taşlardan biridir. Bireyin hareketini ya da davranışını ifade etmek için kullanılan fiil, dilde bir eylemi veya durumu belirtirken, aynı zamanda belirli bir zihinsel süreçten geçer. Bu süreç, kişinin duyuşsal algılarıyla başlar; çevresindeki dünyayı gözlemler, duyular aracılığıyla anlamlandırır ve bu izlenimler zihinde şekillenir. Ardından, bu algılamalar somut bir hale gelir ve fiil, dildeki anlamını kazanarak bir eylemi ya da durumu temsil eder. Böylece fiil, hem dış dünyadaki gözlemleri hem de zihinsel bir sürecin sonucu olarak dilde varlık bulur. Fiiller, yalnızca bir dilin eylem ve hareket kavramlarını ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda zaman, kip ve kişi gibi dil bilgisel unsurlar aracılığıyla dilin yapısal zenginliğini de gözler önüne serer. Bu yönüyle fiiller; söz varlığının anlam, biçim ve işlev bakımından en canlı ve en işlevsel bileşenlerinden biri olarak öne çıkar.

Söz varlığının önemli bir parçası olan fiilleri incelediğimiz Eski Türkçe dönemi için araştırmacılarla çeşitli adlandırmalar yapılmıştır. İlk kez W. Radloff tarafından kullanılan *Alttürkisch* (Eski Türkçe) terimi kullanımı bu dönem için çalışmada tercih edilen terim olacaktır. Eski Türkçe döneminin araştırmacılarca başlangıçta yalnızca Orhon ve Uygur Türkçesi dönemlerini kapsadığı düşünülüyordu. Ancak tarihî Türk yazı dillerine dair araştırmalar ilerledikçe farklı görüşler ve dönemlendirme yaklaşımları ortaya çıkmıştır. A. Róna -Tas, on üçüncü yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan Moğol İstilasının neticesinde Orta Türkçe döneminin başladığını belirtir, dolayısıyla da Karahanlı Türkçesini de Eski Türkçe sınırları içerisine dâhil etmektedir (Çev. İ. Sarı, 2013, s.47-48). Bu çalışmada da Eski Türkçe dönemi Orhon, Uygur, Karahanlı Türkçesi olarak kabul edilmektedir. Eski Türkçe dönemini başlatan Türkçenin ilk yazılı Türkçe metnin keşfedildiği bölgede, bugün Tuvalar yaşamaktadır. Nüfusları yaklaşık 350.000 civarında olan Tuvalar, içinde bulundukları coğrafyanın etkilerini kültürel yapılarında ve dillerinde muhafaza etmişlerdir. Güney Sibirya Bölgesi'nde yaşayan Tuvaların konuştuğu dil olan Tuva Türkçesi de Eski Türkçenin eskicil özelliklerini taşıması sebebiyle dil sınıflandırmalarında önemli bir yere sahiptir. Eski Türkçe ile Tuva Türkçesinin karşılaştırıldığı pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlardan birisi de bu çalışmaya kaynaklık eden Eski Türkçe fiillerin Tuvacadaki görünümünün incelendiği doktora tez çalışmamızdır. Eski Türkçe ile Tuva Türkçesi artzamanlı bir bakış açısıyla fiiller bakımından karşılaştırıldığında, eski Türkçede bulunan bazı fiillerin Tuva Türkçesinde tanımlanmadığı ancak o fiilden türetilen ismin varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Bunun yanı sıra Eski Türkçedeki fiilin türediği ismin Tuva Türkçesinde tespit edildiği ancak fiilin Tuva Türkçesinde kullanılmadığı tespit edilmiştir.

ESKİ TÜRKÇE FİİLLERİN TUVA TÜRKÇESİNDEKİ GÖRÜNÜMLERİ

Eski Türkçe Fiil Kökünden Türeyen İsimler

ET. ay- “konuşmak, söylemek, açıklamak, belirtmek” [DTS:25; ED:266; UW:287; OTWF:763 önceden görüp söylemek” [UW: 289].

Fiil Eski Türkçe döneminde oldukça işlek olarak kullanılmaktadır. Orhon Yazıtlarında pek çok yerde tanıklanmaktadır. Bu kullanımlardan birisi de *bo süg élet tedi kıyınıg köñlünçe ay ben saña ne ayayın tedi* “bu orduyu sevk et dedi, gönlünce cezaları söyle, ben sana ne söyleyeyim dedi” (T/32) şeklindedir. Fiilin Eski Uygur Türkçesi döneminde de kullanımı fazladır. Altun Yaruk’ta yer alan *...amıtı m(e)n ayayın..* “şimdi ben konuşayım” (AYKaya/ 14248) kullanımı bu örneklerden biridir. Yine Karahanlı Türkçesi döneminde de fiilin metinlerde sıkça tanıklandığı görülmektedir. Kaşgarlı’nın *ol maña söz aydı* “o bana söz söyledi” (DLT/97/49a) örneği de bu kullanımlardan bir tanesidir. Kutadgu Bilig’te de kullanım sıklığı fazla olan ay- fiili *yana aydı ilig tağı bir sözüm /erür bu ayur men ay körkülg yüzüm* “Hükümdar tekrar söyledi, ey benim güzel yüzüm sana söylemek istediğim bir sözüm daha var.” (KB/1847).

Tuv. aybı “dilek, istek, rica” (ESTY:77; TuvRus: 47; TSTY:87; TW:82; TTS:48).

Tuva Türkçesinde doğrudan ay- fiilinin varlığı tespit edilmemiştir. Ancak aybı “dilek” sözünü açıklarken Tatarintsev (2000) Tofaca aybı “istek, emir ” ve Altayca aybı “istek, emir” sözcüklerine de yer vererek Türk dillerinde ortaklaşan bu sözü ay- “konuşmak” köküne dayandırmaktadır (s.77). Ölmez (2007) de bu görüşten bahseder fakat –bı eki le kurulan başka örnekler yer verilmediğini belirtir (s.82). Yine aybı sözünden türemiş olan bir fiil olan *aybıla-* “rica etmek” (TuvRus:47) fiilinin de kullanımı tanıklanmıştır.

Улустуң айбызын кылгаш, чүү-хөө чүвени тып ап чордум. / Ulustuñ aybızın kılgaş, çüü-höö çüveni tıp ap çordum. “İnsanların isteğini yerine getirerek eşyalarını buldum.” (ÇU/79).

Fiilin Güney Sibirya Türk dilleri arasındaki durumuna bakıldığında ET. ay- fiilinin Altay Türkçesinde aybı “dilek, rica emir” (Gürsoy Naskali & Duranlı, 1999, s.31) sözcüğünde fiilin izleri görülürken Hakas Türkçesinde fiil ve ondan türeyen isim türevine rastlanmamıştır.

ET. ba- “bağlamak” (DTS: 76; ED: 292; OTWF: 182).

Eski Türkçe ba- fiili ilk kez Orhon Yazıtlarında Tunyukuk’ta *...atı ıka bayur ertimiz...* “atı ağaca bağlıyorduk” (T/27) ibaresinde geçmektedir. Sonrasında İrk Bitig’de *Kuzgunug ıgaçka bāmiş. “Katıgtı bā, edgüti bā!” tir. “Kuzgunu ağaca bağlamışlar, iyi bağla, sıkı bağla der.”* (IB/14) ifadesinde de fiilin varlığı tanıklanmaktadır. Manihaist dönem Uygur metinlerinden olan Huastuanift’te de *...ävkā bark(k)a bad(i)mız ärsär ...* “eve barka bağladıysak” (HT/273-274) biçiminde fiilin kullanımına rastlanmaktadır. Ayrıca başka Uygur dönemi metinlerinde de fiilin varlığına rastlanmaktadır. Karahanlı Türkçesi döneminde ise DLT’de *ol atıg bādı* “O atı bağladı.” (553/277a) ifadesinde fiilin tanıklandığı görülmektedir. Yine Kutadgu Bilig’te de fiilin yayıg *kut kişeni bu nengler turur / bu yanglıg basa kutnı kaçmaz qalır* “ Dönek talihin kösteği bunlardır, bu şekilde

talih bağlanırsa kaçmaz.” (KB/710) ifadesinde tanıklandığı görülmektedir. Clauson (1972) fiilin 13. yy’da yerini *bagla-* fiiline bıraktığını belirtmektedir (s.292).

Tuv. bag: “bağ, sargı, kement” (ESTY:169; TuvRus:82; TSTY:194; TW:84; TTS:104).

Eski Türkçenin üç döneminde de tanıklanan *ba-* fiilinin Tuva Türkçesinde doğrudan varlığını sürdürmediği görülmektedir. Bunun yerine *ba-* fiilinden türeyen *bag* “bağ, sargı, kement” sözcüğü Tuva Türkçesinde tanıklanmaktadır.

Эзир, Маңгыс, мен үжелээ бир баг болу берген бис. / Ezir, Mañgıs, men üjelee bir bag bolu bergen bis. “*Ezir, Mañgıs ve ben üçümüz bir bağ oluverdik.*” (ÇU/319).

ET. *ba-* fiilinin Altay Türkçesinde varlığı tanıklanamazken Hakas Türkçesinde de Tuva Türkçesinde olduğu gibi *pağ* “bağ, ip” (Naskali vd. 2007, s. 356) sözcüğünün varlığına rastlanmaktadır.

ET. çal- “vurmak, çarpmak, dövmek (birisini)” (DTS:137; ED:417) || “fırlatmak, devirmek” (DTS:137; ED:417) || “bilgilendirmek” (DTS:137).

Fiilin Orhon Türkçesi döneminde kullanımına ilişkin herhangi bir tanık bulunmamaktadır. İlk kez Uygur Türkçesi metinlerinde fiil tanıklanmaktadır. Fiil geniş bir anlam yelpazesine sahiptir. Serkan Şen (2017) Eski Türkçenin deyim varlığını incelerken *yërke çal-* “fırlatmak, değersiz bulmak” deyimine de vermiştir (s.205). Çetin (2019) fiilin Uygur ve Karahanlı Türkçesi metinlerindeki örneklerin önemli bir kısmında *yërke çal-* deyimini içinde yer aldığını belirtmektedir. Altun Yaruk’ta geçen ...*etözlerin birkerü yirke çalıp...* “vücudunu birlikte yere vurup” (AyKaya /16238) kullanımı bunlardan birisidir. Kaşgarlı, fiil için *ol anı çaldı* “o, onu yere yıktı”, *ol sözüğü meniñ kulağğa çaldı* “o sözü benim kulağıma işittirdi” *tonuğ taş üze çaldı* “elbiseyi taş vurdı.” (DLT276/138b) ifadelerine yer vermektedir. Kutadgu Bilig’te geçen *tutup çaldı yirke ağır ig kelip /töşekke kirip yattı munluğ ulup* “ağır hastalık gelip onu yere vurdu, acı içinde inleyerek yatağa girdi” (KB/1056) ifadesi de fiilin kullanıldığı örneklerdendir.

Tuv. şalıp “hızlı, çabuk” (TuvRus:566; TW:259; TTS:721).

Eski Türkçede tanıklanan *çal-* fiili pek çok çağdaş Türk lehçesinde tanıklansa da Tuva Türkçesinde varlığına rastlanmamıştır. Ancak Tuva Türkçesinde “hızlı, çabuk” anlamında kullanılan *şalıp* sözünün etimolojisini <*şal-ıp <*çal-ıp biçiminde yapılabilir. Ölmez (2007) de sözcüğün etimolojisi için <*çal-ıp etimolojisini vermektedir. Tuva Türkçesinde metinlerle takip edemediğimiz dönemde *şal- fiilinin var olduğunu düşünmek mümkündür.

Кыс уруг кежээ-шалып болур / Kıs urug kejee-şalıp bolur. “*Kız çocuğu hızlı hamarat olur.*” (ÇU/26).

ET. *çal-* fiili Altay Türkçesinde *çalgı* “orak” (Gürsoy Naskali & Duranlı, 1999, s.82) sözcüğünde varlığını sürdürürken Hakas Türkçesinde varlığına rastlanmamıştır.

ET. eñ- “eğmek, bükme, kıvrıma” (DTS:174; ED:168; UW: 381; OTWF:770; Wilk:109).

Clauson (1972) fiil için *eg-* biçimine de işaret etmektedir (s.168). Wilkens (2021) *eñ-* maddesinden *äñ-* maddesine işaret ederek *äg-* *ınandur-* “döndürmek ve çare aratmak” biçimine yer vermektedir.

Tuv. eñmek “eğik, bükük” (TuvRus:615; TW:156; TTS:762).

Tuva Türkçesinde *eñ-* fiilinin doğrudan kullanımı bulunmasa da *enmek* biçiminde isim şeklinde kullanımı bulunmaktadır.

Бир көре кааптарымга, оң холунда эңмек чаны ынаар-мынаар бирде суудур, бирде-бирде дүргедедир, бирде даамчырадыр тырткылаар болду. /Bir köre kaaptarımga, oñ holunda eñmek çanı ınaar- mınaar birde suudur, birde- birde dүrgededip, birde daamçıdadıp tırtıklaar болду. “Bir göz attığımda onun kolunda eğik yan tarafı oraya buraya giden bazen gevşek zaman zaman hızlanan bazen de güçsüzleşen halkalar oldu.” (ÇU/214).

Altay Türkçesinde *eñçey-* fiili “eğilmek, bükülmek” (Gürsoy Naskali & Duranlı, 1999, s. 70) anlamında kullanılan bir fiildir. Bu fiilin ET. *eñ-* “eğmek, bükmek fiili ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Hakas Türkçesinde ise fiilin tanıklanmadığı *eg-* “eğmek, bükmek” (Gürsoy Naskali vd. 2007, s.117) bu anlamda kullanıldığı görülmektedir.

ET. ohşa-/ okşa- “benzemek, gibi olmak” (DTS:364; ED:97; OTWF:197).

Eski Türkçe *ogşa-* / *ohşa-* fiilinin ilk kez Eski Uygur Türkçesi metinlerinde tanıklandığı görülmektedir. Clauson (1972) Manihaist metinlerde *añar ohşayur erti* “ona benziyordu” (M1 14/15) ibaresinde fiilin tanıklandığını belirtmektedir. Kaşgarlı fiili *bir neñ birke ohşadı* “bir şey öbürüne benzedi.” (144/72b) ifadesiyle örneklemiştir. Kutadgu Bilig’te de fiilin örneklediği beyitlerden birisi *kör arslanğa okşar bu begler özi / buşursa keser baş ay bilgi yaruğ* “Bu beyler kör arslanlara benzer, öfkelenirse başını koparırlar ey bilgili ışık.” (KB/784) şeklindedir.

Tuv. ıškaş “gibi, benzer, sanki” (TuvRus:601; TW:180; TTS:749).

Tuva Türkçesinde Eski Türkçedeki *ogşa-* ~ *ohşa-* fiiline ile ilişkili bir eyleme rastlanmamıştır. Yalnızca *ıškaş* sözcüğünün varlığına rastlanmıştır. Ölmez (2007) *ıškaş* sözcüğünün etimolojisi için *ıškaş* < **ukşaş* < **okşaş* < **okuşa-ş* < ET. *ohşaş* gelişimini vermektedir (s.180).

Güney Sibirya Türk dillerinden Hem Altay hem Hakas Türkçelerinde ET. *ohşa-* /*okşa-* fiilinin varlığına rastlanmamıştır.

ET. saru- “bir şeyi sarmak, ya da yuvarlamak” (DTS:490; ED:844; OTWF: 358).

Clauson (1972) fiilin *ol suvluğ sarudı* “o başına sarık sardı.” (DLT/394) ibaresiyle DLT’de geçen hapaks bir kullanım gibi görünse de *sar-* biçimiyle Kazakça, Azerice ve Osmanlıcada; *sara-* biçimiyle Türkmencede tanıklandığını belirtmektedir (s.844).

Tuv. şarığ “deste, bağ, sargı” (TuvRus:568; TW:260; TTS:723).

Eski Türkçe *saru-* fiilinin Tuva Türkçesinde doğrudan karşılığı bulunmamaktadır. Ancak Ölmez (2007) *şarığ* isminin *saru-* eyleminden türemiş olabileceğini belirtmektedir.

Yine de Türkçede s-<ş- değişmesi yalnızca /ş/ sesine yakın örneklerde görülmektedir. Bu durumun *şarıg* örneğinde görülmediğini de eklemektedir (s.260).

Үр болбаанда нызыны дөгуй берген херээжен кижичедип келгеш, шарыгны чазып көргөш, кыйгырган. *şarıgı* çazıp körgөш, kıygırgan. “Çok geçmeden işi biten kadın geldiğinde sargısını yanlışlıkla görüp seslendi.” (AT/16).

Altay Türkçesinde ET. *saru-* fiiline ya da ondan türeyen bir sözcüğün varlığına rastlanmamıştır. Hakas Türkçesinde ise *sarı-* “sarmak, dolamak” (Naskali vd. 2007, s.425) fiilinin varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

ET. yola- “yola çıkmak, belirli bir yönde ilerlemek” (DTS:271; ED:919; OTWF:427).

Clauson (1972) fiili *yol* “yol” sözcüğüne dayandırmaktadır (s.919). Erdal (1991) fiilin kökenini *yol+a-* biçiminde açıklamaktadır (s.427). Fiilin ilk kez Eski Uygur Türkçesinde tanıklandığı tespit edilmiştir. Fiilin yer aldığı *ol kalın yağı yavlak ara kalın satıgçılar yolayı ärtgäli sakınsar* (KP/43) ifadesi bu örneklerden biridir. Özcan Devrez (2020) fiilin Şinasi Tekin tarafından *yola-* biçiminde okunduğunu, “yola çıkmak” biçiminde anlamlandırıldığını, bu sözcüğün yalnızca Kuanşi İm Pusar’da ve aynı yıl yayımladığı Maitrisimit’te geçtiğini belirtmektedir (s.97).

Tuv. çolaaçı “sürücü, şoför, rehber, yol gösterici” (TuvRus538; TW:123; TTS:706).

Eski Türkçe *yola-* fiili Tuva Türkçesinde doğrudan tanımlanmamaktadır, ancak bu fiilden türeyen *çolaaçı* isminin işlek olarak kullanıldığı görülmektedir. Ölmez (2007) *çolaaçı* sözcüğünün yapısının **çola-g+çı* ya da *çola-guçı* biçiminde açıklanabileceğini belirtmektedir (s.123). Tuva Türkçesinde tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinde olduğu gibi +çI eki işlek olarak kullanılan ve iş, meslek, uğraş isimleri türeten bir ektir (Tosun, 2021, s.25). Bu da **çola-g+çı* yapısının sözcüğün kökeni için daha güçlü bir varsayım olduğunu göstermektedir.

Оол дунмазын Василий Данилович Сапогов дээр, сураглыг чолаачы. / Ool duñmazın Vasiliy Daniloviç Sapogov deer, suraglıg çolaaçı. “Erkek kardeşi Vasiliy Daniloviç Sapogov kadar ünlü yol gösterici(dir).” (ÇU/228).

Altay Türkçesinde *coldo-* “bahçede patikalar çizmek” (Gürsoy Naskali & Duranlı, 1999, s. 64) ve *coldol-* “yönelmek” bahçede patikalar çizmek” (Gürsoy Naskali & Duranlı, 1999, s. 64) biçiminde varlığına rastlanmaktadır. Hakas Türkçesinde ise *çolla-* “yol yapmak, yollanmak, yol göstermek” (Naskali vd. 2007, s.102) fiilinin varlığına rastlanmaktadır.

Eski Türkçe İsim Kökünden Türeyen Fiillerin Tabanı Olan İsimler

ET. kutad- “mutlu olmak, iyi talih sahibi olmak” (DTS:472; ED: 597; OTWF:488).

Clauson (1972) fiili *kut* “talih, baht” sözcüğü ile ilişkilendirmekte ve aynı anlamda kullanılan *kıvad-* fiilinden bahsetmektedir (s. 597). Erdal (1991) fiilin kökenini *kut+ad-* biçiminde açıklamaktadır (s.488). Fiil ilk kez Uygur Türkçesi metinlerinde tanıklanmıştır. Fiilin tanıklandığı örneklerden birisi *d(a)r(a)nılar küçi üze kutağtaçı ootlar kuvragı üzeki suvka kirgölük törüsün öñünü tegineyin* “Dharaniler gücüyle kutlu kılacak olan bitkiler demetiyle yıkama törenini arz edeyim.” (AYKaya 12464/12465). Karahanlı Türkçesi

döneminde de fiilin bir eserin adında geçebilecek kadar yaygın kullanıldığı görülmektedir. *Bu kut kelse yalnguk kutaður köni / tümen arzu birle talulap yir aş* “Mutluluk gelirse insan gerçekten mutlu olur, bütün arzularına kavuşur, huzur içinde yaşar” (KB/683) örneği Karahanlı Türkçesi döneminin tanıklarından birisidir.

Tuv. kut “can, ruh” (ESTY III:321; TuvRus:267; TTS:341).

Tuva Türkçesinde *kutad-* fiiline doğrudan rastlanmasa da, bu fiilin türediği *kut* sözcüğü “can, ruh” anlamında varlığını sürdürmektedir. “Mutlu olmak” anlamı ise Tuva Türkçesinde *aas-kejiktig bolur* ifadesiyle karşılanmaktadır.

Altay Türkçesinde ET. *kutad-* fiilinin varlığına rastlanmamış ancak türediği *hut* “kut, can, ruh” (Gürsoy Naskali & Duranlı, 1999, s. 197) sözcüğünün varlığı tanıklanmaktadır. Hakas Türkçesinde ise *kut* “embriyo, insan ve bitkinin hayatını destekleyen güç” (Naskali vd. 2007, s. 126) sözcüğüne rastlanmaktadır.

ET. öli- “nemli olmak” (DTS:383; ED:127; OTWF:480; Wilk:531).

Öl “nemli” sözünden türeyen *öli-* fiili ilk kez Uygur Türkçesi döneminde tanıklanmaktadır. *Kuanşi İm Puser*’da geçen *ulug suvka kirsär ölimägäy* “büyük suya girse ıslanmayacak” (KP/017) ifadesi bu kullanımlardan birisidir. Karahanlı Türkçesinde de fiilin kullanımına rastlanmaktadır. DLT’de geçen *tōn öliidi* “elbise ıslandı” ve *keğüklüg ölimes küweçlig kürimes* “Kepeği olan yağmurdan ıslanmaz, gem vurulursa at huysuzluk etmez.” ifadeleri fiilin kullanım örneklerindendir.

Tuv. öl “nemli, ıslak” (ESTY IV:379; TuvRus:335; TSTY II:499; TW:232; TTS:452).

Eski Türkçede de tanıklanan *öl* “nemli, ıslak” sözünün aynı anlam ve biçimde Tuva Türkçesinde de varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Ancak bu sözcükten türeyen *öli-* fiili Tuva Türkçesinde tespit edilmemiştir. “Islanmak, nemli olmak” anlamında *şığı-* / *şığur* (TuvRus:586) fiilinin kullanıldığı görülmektedir.

Тыва чоннуң Бурунгу өгбелери өл ыяш кеспес / Tıva çonnuñ burungu ögbeleri öl ıyaş kespes. “Tuva halkının önceki ataları yaş ağaç kesmez(lermiş)” (ÇU/242).

Altay Türkçesinde ET. *öli-* sözcüğünün varlığına rastlanmamaktadır. Hakas Türkçesinde ise *öl* “nemli, ıslak” (Naskali vd. 2007, s. 349) ve *ölle-* “ıslatmak” (Naskali vd. 2007, s.349) sözcükleri tanıklanmaktadır.

ET. tona- “giymek” (ED:516; OTWF:424; Wilk:731).

Clauson (1972) fiili *tonat-* fiiline göndererek Moğolca *tono-* fiili ile ilişkili olabileceğini belirtmektedir (s. 517). Erdal (1991) fiili *ton* “elbise” sözcüğüne dayandırarak fiilin kökenini *ton+a-* biçiminde açıklamaktadır (s.424). Fiilin ilk kez Eski Uygur Türkçesi döneminde tanıklandığı görülmektedir. Fiilin yer aldığı *kedmiş tonamış* “giymiş, süslemiş” (Maitr 9 /14) kullanımı bunlardan birisidir. Fiilin Eski Uygur Türkçesinden sonra *-t-* eklenerek *tonat-* biçiminde kullanıldığı görülmektedir.

Tuv. ton “elbise, kıyafet” (TuvRus:415).

Eski Türkçede yer alan *tona-* fiilinin Tuva Türkçesinde kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, bu fiilin kökü olan *ton* (elbise) kelimesi Tuva Türkçesinde

varlığını sürdürmektedir. Tuva Türkçesinde “giymek” anlamında, eski Türkçede de tanıklanan *ked-* “giymek” (ED:700) kökünden türeyen *ked-* / *keder* (TuvRus:234) fiili kullanılmaktadır.

Концертке кедер торгу тонну бодуң даарап аар сен. / Kontsertke keder torgu tonnu boduñ daaraп aar sen. “Konserde *giyeceğin ipek elbiseyi kendin dikeceksin.*” (ÇU/256).

Altay Türkçesinde ET. *tona-* sözcüğünün varlığına rastlanmazken *ton* “kürk, özel şaman kıyafeti” (Gürsoy Naskali & Duranlı, 1999, s. 181) sözcüğü tanıklanmaktadır. Hakas Türkçesinde ise *ton* “kürk, palto” (Naskali vd. 2007, s. 519) ve *tonan-* “giyinmek” Naskali vd. 2007, s. 520) sözcüklerinin varlığına rastlanmaktadır.

ET. uzlan- “iyi, mükemmel olmak” (DTS:620; ED:287) || “zanatkarlık yapmak” (OTWF:516).

Clauson (1972) fiili *uz* “kusursuz, becerikli sanatkâr” sözcüğünden türediğini belirtmektedir (s.287). Erdal (1991) fiilin kökenini *uz+la-n-* biçiminde açıklamaktadır (s.516). Wilkens (2021) Uygur Türkçesi için *uzlan-* maddesinde *uzlangu äd* “sanat malzemesi” (812) örneğini vermektedir. Özertural (2023) de fiilin Uygur Türkçesinde yalnız bir kez *uzlan-gu* sözcüğünde tespit edildiğini belirtmektedir (s.202). Fiil asıl olarak DLT’de *er uzlandı* “adam usta oldu, mesleğinde ustalığını ortaya koydu” (DLT/151/76) ifadesinde tanıklanmaktadır. DLT’deki tanığın da bir şiir, sav vb. örnek olmayıp Kâşgarlı tarafından üretilmiş bir tanık olduğu düşünüldüğünde fiilin ET’de kullanımının yaygın olmadığı söylenebilir.

Tuv. us “ustaca, sanatkârane” (TTS:626).

Tuva Türkçesinde *uzlan-* fiilinin varlığına rastlanmamıştır. Ancak fiilin türediği *uz* “kusursuz, becerikli sanatkâr” fiilinin Tuva Türkçesinde *us* biçiminde tanıklandığı ve bu sözden türeyen *us-durgan* “usta, zanaatkâr” (TTS:626), *usçu* “usta, maharet sahibi” (TTS:626) gibi sözlerin yaygın biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Дуңмалыг киж и дыш, /Угбалыг киж и ус. / Duñmalıg kiji dış, / Ugbalıg kiji us. “Kardeşi olan kişi rahat, ablası olan kişi maharetli.” (TTS:626 /ÜDÇ /22/129).

Altay Türkçesinde *uzan-* “bir şeyle ustaca ilgilenmek” Gürsoy Naskali & Duranlı, 1999, s. 196) fiilinin varlığına rastlanmaktadır. Hakas Türkçesinde ise *us* “mahir, usta” (Naskali vd. 2007, s. 549) sözcüğü tanıklanmaktadır.

SONUÇ

Tuva Türkçesi ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı özellikleriyle Eski Türkçenin izlerini taşımaktadır. Söz varlığı bağlamında yoğun Moğolca etkiye² rağmen Türkçe söz hazinesinin de oldukça gelişmiş olduğu ve zengin bir türetme gücü olduğu görülmektedir. Eski Türkçedeki fiiller bir bölümünün Tuva Türkçesinde tespit edilememiş ancak onlardan türeyen isimlerin varlığına rastlanmıştır. Bu kapsamda ET. *ay-* “konuşmak,

² Bu çalışmaya kaynaklık eden doktora tezi kapsamında yapılan inceleme sonucunda eski Türkçe fiillerinden 1466 fiilden yalnızca 614’ünün Tuva Türkçesinde isim ya da fiil biçiminde varlığını sürdürdüğü görülmüş, geriye kalan fiillerin ise yerini Moğolca fiillere bıraktığı tespit edilmiştir.

söylemek, açıklamak, belirtmek” fiili Tuva Türkçesinde *aybı* “dilek, rica”; ET. *ba-* “bağlamak” fiili Tuva Türkçesinde *bag* “sargı, kement”; ET. *çal-* “vurmak, çarpmak, dövmek (birisini)” fiili Tuva Türkçesinde *şalıp* “hızlı, çabuk”; ET. *eñ-* “eğmek, bükmek, kıvrırmak” fiili Tuva Türkçesinde *eñmek* “eğik, bükük”; ET. *ohşa-/ oğşa-* “benzemek, gibi olmak” fiili Tuva Türkçesinde *ışkaş* “gibi, benzer, sanki”; ET. *saru-* “bir şeyi sarmak, ya da yuvarlamak” fiili Tuva Türkçesinde *şarığ* “deste, bağ, sargı”; ET. *yola-* “yola çıkmak, belirli bir yönde ilerlemek” fiili Tuva Türkçesinde *çolaaçı* “sürücü, şoför, rehber, yol gösterici” örnekleri bu kapsamdadır.

Bazı fiillerle ilişkili olan sözcüklerin Tuva Türkçesinde varlığını sürdürdüğü görülürken onlardan türeyen fiillerin tanımlanmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda ET. *kutad-* “mutlu olmak, iyi talih sahibi olmak” fiili Tuva Türkçesinde kullanılmazken fiilin türediği *kut* sözcüğünün “can, ruh” anlamında kullanıldığı görülmektedir. Aynı durum ET. *öli-* “nemli olmak” Tuva Türkçesi *öl* “nemli, ıslak”; ET. *tona-* “giymek” Tuva Türkçesi *ton* “elbise, kıyafet”; ET. *uzlan* “Tuva Türkçesi *us* “ustaca, sanatkârane” örnekleri gösterilebilir.

Güney Sibirya Türk dillerindeki duruma bu örnekler üzerinden bakıldığında; ET. *ay-* fiilinin tanımlanmadığı Altay ve Tuva Türkçelerinde *aybı* “istek, dilek” sözcüğünün varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Hakas Türkçesinde ise fiile dair herhangi bir ize rastlanmamaktadır. ET. *ba-* sözcüğü için Altay Türkçesinde tanık bulunamazken Tuva ve Hakas Türkçeleri fiili *bag* “ip”, *pağ* “ip” sözcükleriyle yaşatmaktadırlar. ET. *çal-* fiilinin izine Hakas Türkçesinde rastlanmazken Tuva Türkçesinde *şalıp* “hızlı, öncü” Altay Türkçesinde ise *çalğı* “orak” sözcüklerinin varlığı görülmektedir. ET. *eñ-* fiili için Tuva Türkçesinde *eñmek* “eğik, bükük”, Altay Türkçesinde *eñçey* “eğilmiş” sözcükleri bulunmaktadır. Hakas Türkçesinde ise fiil tanımlanmazken *eg-* fiili bu anlamda kullanılmaktadır. ET. *ohşa-* fiili ise yalnızca Tuva Türkçesinde *ışkaş* biçiminde tanımlanmaktadır. ET. *saru-* fiilinin Tuva Türkçesinde *şarığ* sözcüğünde yaşadığı görülürken Hakas Türkçesinde *sarı-* “sarmak, dolamak” biçimiyle varlığını aynen sürdürmektedir. Altay Türkçesinde ise fiilin izine rastlanmamaktadır. ET. *yola-* fiili Tuva Türkçesinde *çolaaçı* sözünde tanımlanırken Hakas Türkçesindeki *çolla-* “yol yapmak, yol göstermek” ve Altay Türkçesindeki *coldo-* “patikalar çizmek” fiilleri kayda değerdir. ET. *kutad-* fiiline kaynaklık eden *kut* sözcüğü de Altay, Hakas ve Tuva Türkçelerinde fiil türetmezken sırasıyla *kut*, *hut* ve *kut* biçimleriyle tanımlanmaktadır. ET. *öli-* fiili Hakas Türkçesinde *ölle-* biçiminde fiil olarak varlığını sürdürmektedir. ET. *tona-* fiiline de Tuva ve Altay Türkçelerinde *ton* “kürk, elbise” sözüyle rastlanırken Hakas Türkçesinde *tonan-* “giyinmek” fiili bulunmaktadır. ET. *uzlan-* fiili ise Altay Türkçesinde *uzan-* “bir şeyle ustaca ilgilenmek” anlamında fiil formunda tanımlanmaktadır. Tuva ve Hakas Türkçelerinde ise isim olarak *us* sözcüğü bulunmaktadır. Bütün bunlardan hareketle Hakas *sarı-* “sarmak”, *çolla-* “yol yapmak, yol göstermek”, *ölle-* “nemlendirmek” *tonan-* “giyinmek” ve Altay Türkçesindeki *coldo-* “patikalar çizmek” *uzan-* “bir şeyle ustaca ilgilenmek” fiilleri Tuvacada tanımlanmamaktadır. Eski Türkçeden Tuvacaya fiillerin değişim ve gelişim sürecinin bir bölümüne baktığımızda bu fiillerin ya unutulduğu ya da yerine ödünçlenen bazı fiillerin kullanımının baskın geldiği düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2015). *Türkçenin sözvarlığı*. Bilgi Yayınevi.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III: indeks* (Eraslan, K., Serkaya, O. F., ve Yüce, N., Haz.). İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig I: metin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arıkoğlu, E., & Tosun, İ. (2024). *Tuvaca Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. [TTS].
- Aydın, E. (2014). *Orhon yazıtları (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor)*. Kömen Yayınları.
- Büdüp, B. K. (2010). *Tıva üleger domaktar bolgaş çeçen söster*. Tıvanıñ Yu. Ş. Kyunzegeş Attıg Nom Ündürer Çeri.
- Claudson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Clarendon Press. [ED].
- Çetin, E. (2019). Türkçe “çal-” ve “çap-” fiilleri üzerine bir inceleme. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 375-390.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2015). *Divanu Lügati't-Türk (giriş-metin-çeviri-notlar-dizin)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation I-II*. Otto Harrassowitz.
- Gürsoy Naskali, E. ve Duranlı, M. (1999). *Altayca-Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları
- Görsoy Naskali, E., Butanayev, V., İsina A., Şahin E., Şahin L. ve Koç, A. (2007). *Hakasça- Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaçalin, M. S. ve Ölmez, M. (2023). *Dîvânü Lugâti't-Türk: Türk dilinin ilk sözlüğü*. VakıfBank Kültür Yayınları. [DLT].
- Karadağ Toprak, F. (2024). *Eski Türkçe ile Tuvacanın karşılaştırmalı fiil varlığı* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, C. (2021). *Uygurca Altun Yaruk: giriş, metin ve dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları. [AYKaya].
- Koçoğlu Gündoğdu, V. (2018). *Tuva Türkçesi grameri (metin-söz dizini)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Monguş, D. A. (Ed.). (2011). *Tolkoviy slovar' Tuvinskogo yazıkı (Tıva dıldıñ tayılbırlıg slovarı) Tom 2, K-S*. Nauka.
- Monguş, D. A. (2003). *Tolkoviy slovar' Tuvinskogo yazıkı (Tıva dıldıñ tayılbırlıg slovarı) Tom 1, A-Y*. Nauka.
- Monguş, D. A. (1980). *Russko-Tuvinskiy slovar'*. Russkiy Yazık.

- Monguş, K. L. (2000). *Çitken urug*. TNÜÇ. [ÇU].
- Nadelyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, J. R., & Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy slovar'*. Akademiya Nauk SSSR.
- Ölmez, M. (2007). *Tuwinischer wortschatz mit Alttürkischen und Mongolischen parallelen*. Harrassowitz Verlag. [TW].
- Özbay, B. (2014). *Huastuanift: Manihaist Uygurların tövbe duası*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özertural, Z. (2023). *Uigurisches Wörterbuch Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, I. Verben, Teil 3: odgur- - üzüş-, unter*. Mitwirkung von K. Röhrborn, Franz Steiner Verlag.
- Özcan Devrez, C. (2020). *Eski Uygurca Kuanşi İm Puser incelemesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları. [KP].
- Róna-Tas, András (2013). *Türkolojiye giriş* (İsa Sarı, Çev.). Nobel Yayınları.
- Sürünool, S. (1984). *Ak Töş*. TNÜÇ. [AT].
- Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin deyim varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tatarintsev, B. İ. (2000). *Etimologičeskiy slovar' tuvinskogo yazıka Cilt 1*. Nauka. [ESTY I].
- Tatarintsev, B. İ. (2002). *Etimologičeskiy slovar' tuvinskogo yazıka Cilt 2*. Nauka. [ESTY II].
- Tatarintsev, B. İ. (2004). *Etimologičeskiy slovar' tuvinskogo yazıka Cilt 3*. Nauka. [ESTY III].
- Tatarintsev, B. İ. (2008). *Etimologičeskiy slovar' tuvinskogo yazıka Cilt 4*. Nauka. [ESTY IV].
- Tekin, T. (2013). *İrk Bitig*. Türk Dil Kurumu Yayınları. [IB].
- Tenişev, E. R. (Ed.). (2008). *Tuvisko-Russkiy slovar'*. Sovetskaya Entsiklopediya. [TuvRus].
- Tosun, İ. (2021). *Tuva Türkçesinde isim söz yapımı*. Paradigma Yayınları.
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen: Altuigurisch – Deutsch – Türkisch / Eski Uygurcanın el sözlüğü: Eski Uygurca – Almanca – Türkçe*. Universitätsverlag. [Wilk].

EXTENDED ABSTRACT

Vocabulary refers to the entire set of words and expressions that a language possesses at a specific time or generally. This concept encompasses the lexical resources of a language, its idioms, terminology, proverbs, and all the verbal elements used by speakers to communicate. The study of vocabulary is an essential field to understand how a language has evolved over time, what influences it has absorbed from other languages, and how new words have been coined. The vocabulary of a language sheds light on its history and reflects the changes in sounds, forms, syntax, and meanings, thereby identifying which languages have influenced these changes. It is a crucial component that mirrors the semantic world of the language, within which verbs stand out as fundamental elements that form the dynamic structure of the language. Verbs do not only represent actions and movements in a language but also expose the structural richness of the language through grammatical features like tense, mood, and person. Therefore, verbs are among the most vibrant and functional components in the vocabulary in terms of meaning, form, and function.

The Turkish language has been spoken for centuries, spreading across a vast geography and maintaining its existence. The first written period of Turkish, which is attested through texts, is the Old Turkic period, which is very rich in vocabulary. Researchers have given various names for this period. The term *Alttürkisch* (Old Turkic), which was first used by W. Radloff, will be used in this study. Initially, it was believed that the Old Turkish period only included the Orkhon and Uighur Turkish eras. However, as studies on historical Turkish written languages progressed, different views and periodization approaches emerged. A. Róna-Tas states that the Mongol Invasion in the early 13th century marked the beginning of the Middle Turkish period, thus including the Karakhanid Turkish within the Old Turkish framework (İsa Sarı, 2013, p. 47-48). In this study, the Old Turkish period is considered to include Orkhon, Uighur, and Karakhanid Turkish. The region where the first written Turkish texts were discovered, marking the beginning of Old Turkish, is currently inhabited by the Tuvan people. The Tuvan, with a population of around 350,000, have preserved the influences of their geography in their cultural structures and languages. The Tuva Turkic language, spoken by the Tuvan living in the South Siberian region, holds an important place in linguistic classifications because it retains archaic features of Old Turkic. Many comparative studies have been conducted between Old Turkish and Tuvan Turkish. This study focuses on verbs, which are an essential element of vocabulary. When comparing Old Turkish and Tuvan Turkish from a diachronic perspective in terms of verbs, it is observed that some verbs found in Old Turkic are not attested in Tuvan Turkish, although the noun derived from these verbs continues to exist. Moreover, it has been determined that although the noun derived from a verb in Old Turkic continues to exist in Tuvan Turkish, the verb itself does not.

Examples of this include:

- The Old Turkic verb *ay-* (“to speak, say, explain, mention”) is represented in Tuvan Turkish as *aybı* (“wish, request”).
- The Old Turkic verb *ba-* (“to bind, tie”) corresponds to *bag* in Tuvan Turkish (“cord, noose”).
- The Old Turkic verb *çal-* (“to hit, strike, beat”) corresponds to *şalıp* in Tuvan Turkish (“fast, quick”).

- The Old Turkic verb *eñ-* (“to bend, fold, curl”) is represented as *eñmek* in Tuvan Turkish (“crooked, bent”).
- The Old Turkic verb *ohşa-/okşa-* (“to resemble, be like”) is found in Tuvan Turkish as *ışkaş* (“like, similar, as if”).
- The Old Turkic verb *saru-* (“to wrap or roll something”) is found as *şarığ* in Tuvan Turkish (“bundle, wrapping”).
- The Old Turkic verb *yola-* (“to start a journey, proceed in a direction”) is found in Tuvan Turkish as *çolaaçı* (“driver, guide, guide”).
- In some cases, words related to certain verbs continue to exist in Tuvan Turkish, but the derived verbs themselves are not attested. For example, the Old Turkic verb *kutad-* (“to become happy, to have good luck”) is not found in Tuvan Turkish, but the derived noun *kut*, meaning “soul, spirit,” is used. A similar situation occurs with:
- The Old Turkic verb *öli-* (“to be important”) is not found in Tuvan Turkish, but *öl* means “important, wet.”
- The Old Turkic verb *tona-* (“to wear”) has its Tuva counterpart *ton* (“clothes, garment”).
- The Old Turkic verb *uzlan* corresponds to *us* in Tuvan Turkish (“mastery, craftsmanship”).

Tuvan Turkish is one of the important Turkic languages that carries strong traces of Old Turkic. Its archaic features in both phonology and morphology show that this dialect has preserved a significant portion of the elements inherited from Old Turkic to the present day. In this study, a small part of the verbs conjugation is presented.